

Bodó Ágota

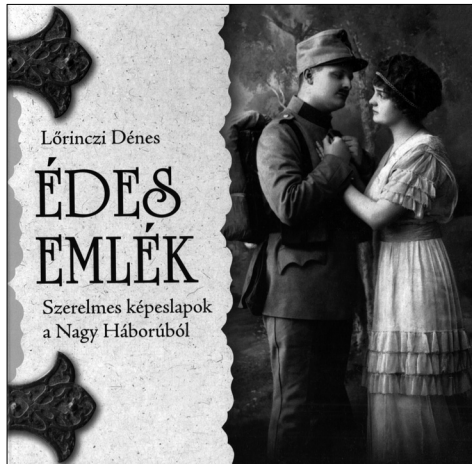
MIT ÍRTAK A BÉLYEG ALÁ?

A múlt század képeslapküldési lehetőségei és udvarlási szokásai tárulnak fel Lőrinczi Dénes *Édes emlék – Szerelmes képeslapok a Nagy Háborúból*¹ című művében. A szerző az előszóban azzal a közhelyszámba menő, régi kritikai hozzáállással indít, miszerint *bezzeg régebb másképp volt*. Hogy valójában mi volt másképp az udvarlási szokások terén és hogy miben nyilvánult meg a levelezés varázsa, az egy hagyaték feltárásából derül ki, mely a könyv fő részét képezi.

Lőrinczi Dénes kutatásának előzménye egy történelemóra, amelyre 2016-ban került sor, és amely során történelemtanárként a családi örökség megbecsülésére buzdította diákjait. Ennek megfelelően felajánlotta, hogy plusz pontokat kaphat az a diák, aki régi családi dokumentumokat mutat be az osztálytársaiknak az elkövetkező órák valamelyikén. A lehetőséggel élve egy ötödik osztályos tanuló képeslapokat hozott be. Ezekről az derült ki, hogy egy nagyobb gyűjtemény részét képezik, és egy házfelújítás során kerültek elő. Nem sokkal később az említett képeslapok Lőrinczi Déneshez kerültek, és gyakorlatilag ezzel vette kezdetét Demeter Annuska hagyatékának feldolgozása.

Ezekről az derült ki, hogy egy nagyobb gyűjtemény részét képezik, és egy házfelújítás során kerültek elő. Nem sokkal később az említett képeslapok Lőrinczi Déneshez kerültek, és gyakorlatilag ezzel vette kezdetét Demeter Annuska hagyatékának feldolgozása.

A kutatás során kiderült, hogy a lány 1901. május 28-án, egyszerű kispolgári családban született Kőkösön, ami azonban személyét számmunkra igazán érdekessé teszi, az a több mint kéttucatnyi udvarló,

1 Lőrinczi Dénes: *Édes emlék – Szerelmes képeslapok a Nagy Háborúból*. Barót, 2021, Tortoma Könyvkiadó.

akik az első világháború idején voltak katonák, és akik szerelmes képeslapokat küldözgettek neki. Ez tulajdonképpen Annuska hagyatéka: egy jelentős, több mint ezer darabból álló képeslapgyűjtemény, melynek legtöbbször az első világháború idejéből származik.

Lőrinczi könyve felépítését tekintve két nagyobb részre osztható. A bevezető részben a levelező- és képeslapok rövid történetéről olvashatunk, kezdve az írásbeliség elterjedésétől egészen a modern képeslapok megjelenéséig. Az írásbeliség elterjedése báró Eötvös Józsefhez, a Magyar Királyság vallás- és közoktatásügyi miniszteréhez köthető, aki 1868-ban nyújtotta be a kötelező népiskolai oktatásra vonatkozó törvényjavaslatot, amelynek hatására egyre nagyobb mértékben csökkent az analfabetizmus, ez pedig maga után vonta a postai reformot és a levelezés iránti igény növekedését is. A modern kori levelezőlap megszületése mindössze néhány évvel Eötvös törvényjavaslata előtt vette kezdetét: az ötletet először dr. Heinrich Stephan porosz tanácsos vetette fel 1865-ben, a Karlsruhéban szervezett 5. német postakongresszuson. A tanácsos boríték nagyságú levelezőlap bevezetését javasolta, melynek egyik oldalára a címzést és a bélyegzést tervezte, a másik oldalra pedig a szöveges üzenetet. Javaslatát ekkor még a levéltitok sérülésére hivatkozva elvetették. Végül dr. Emanuel Hermann bécsi közigazdász állt elő az új találmány melletti érveléssel: aki felad egy levelet, vélekedett, az eleve vállalja az általa írt üzenetet is. Ez vezetett ahhoz, hogy 1869. október 1-jén a Monarchia kiadta a világ első postai levelezőlapját.

Ami az illusztrált, képes levelezőlapot illeti, feltalálásának jogáért több nemzet – például az angol, francia, német és szerb – is verseng. Ez az érdem azonban egy oldenburgi porosz könyvkereskedőt, August Schwartzot illeti meg, aki a levelezőlap címzési részének felületére rányomtatott egy ágyú mögött álló tüzért. Erre a módszerre felfigyelve nem sokkal később a Nemzetközi Posta Unió az 1885-ös lisszaboni kongresszusán hozott határozata szerint a címzés és a szövegrész egyik oldalra került, így a teljes másik oldal az illusztrációnak maradt. A szerző külön kiemeli a képeslapok különböző változatait, melyek többnyire egy-egy városrészt, tájat, turisztikai attrakciót vagy stúdiókban megörökített pillanatot ábrázoltak. A képes levelezőlap így az üzenet mellett egy illusztrált hangulatot is át kívánt adni a címzettnak.

A bevezető rész második felében, a levelező- és képeslap megjelenése után Lőrinczi Dénes a képeslapnak a háborús körülményekhez igazodó új típusát mutatja be. Az első világháború kitörésével, írja, a fronton szolgáló katonák és az otthonmaradottak közötti kommunikáció a levelezés útján volt megvalósítható. Ennek következtében már 1914. augusztusában beindult a tábori posta. A távolság és a bizonytalanság szülte nyomás, valamint a személyes kapcsolatok hiánya arra készítette a katonákat, hogy írásban közöljék tartózkodási helyüket, tevékenységüket, illetve egészségügyi állapotukat ismerőseikkel, szeretteikkel. Ezek mellett természetesen az ismerkedés és az udvarlás sem maradt el. Az újságok apróhirdetéseit férjhez menni akaró lányok címeit is tartalmazták, akik harctéren levő katonákkal szerettek volna levelezni. Az ismerkedés egy másik módja a háttországokban szervezett jótékonyági bálókhoz köthető, melyeken a közelben szolgálatot teljesítő katonák is részt vettek. Lőrinczi Dénes a hagyaték feltárása során csak az utóbbi ismerkedési lehetőségről talált említést. Noha feltételezhető, hogy Demeter Annuska az udvarlói egy részét a bálók során ismerte meg, a lány és több udvarló kapcsolatának kialakulásáról a képeslapok nem hordoznak információt – de hát éppen ettől válik rejtélyessé a történet.

Az átfogó bevezetés után a szerző Demeter Annuska gyűjteményét veszi górcső alá. A kéttucatnyi frontkatona által küldött több mint ezer képeslap a korszak írott udvarlási szokásaiba nyújt betekintést. A háborús időszakból származó képeslapok illusztrációin jól érzékelhető a háborús propaganda hatása. A szerző ennek megfelelően igyekszik elkülöníteni a különféle képeslaptípusokat, melyeket részletes magyarázattal lát el, és gazdag képmellékletekkel illusztrál. Külön kategóriába sorolható például az egyenruhás katona és kedvesének idilli ábrázolása, ami a vágyakozás és a szerelem érzését közvetíti. Gyakori a bajtársak és a szövetséges katonák ábrázolása is – ez a hazafiságot és az egységet testesíti meg –, míg az uralkodó portréja a politikai stabilitást jelképezi. Ezek mellett fontos üzenetet hordoz az otthonmaradt nők ábrázolása is: az ő esetükben a lapok főként a magányt, a várakozást emelik ki, ugyanakkor megjelenik a különféle illusztrációkon a férfiszerepet átvevő erős nő, valamint a sebesült katonát gondozó ápolónő is.

Jellemzőek még az ünnepi képeslapok, melyekhez gyakran társultak a gyermekábrázolások, végül pedig a saját készítésű, különböző formákkal, mintákkal ellátott képeslapok.

Mivel a katonák vágyai nemcsak a választott képeslap illusztrációiban jutnak kifejezésre, hanem az általuk írt sorokban is, a szerző a képeslaptípusok elemzését követően a lapok hátoldalára írt verses üzenetekre is kitér.

*„Édes Nusika! Kedves lapját megkaptam, forró köszönetet mondok érte.
Írjon sok mindent! Sokszor csókolja kezeit Árpí.”* (1916. június)²

A képeslap tartalma, amíg eljutott a feladótól a címzettig, nyilvános volt. Belenézhetek például a postai alkalmazottak, a lány szülei, a feladóval együtt szolgáló katonák – igazából bárki, akit érdekelt, miről szól a szöveg. Emiatt a levelezésben jártasabbak igen furfangos megoldást találtak ki annak érdekében, hogy személyesebb, titkos üzeneteik csak Annuskához jussanak el: így a fontosabb mondanivalójú sorok gyakran a bélyeg alatt kaptak helyet. A szerző által megvizsgált bélyeg alatti üzenetek legtöbbször az udvarlási szándékról tesznek tanúbizonyságot. Jó példa erre egy Károly nevű katona üzenete 1916-ból, aki a bélyeg alá a következőt írta: *„Csókollak számtalanszor messziről hűszeretőd Károly.”*³ Az udvarlás azonban nem mindig csak pozitív élményekkel járt, legalábbis ez derül ki egy Sanyi nevű udvarló által küldött képeslapból. A feladó még érdeklődik Annuska hogyléte felől, ír a saját állapotáról, majd udvariasan elköszön, a bélyeg alá írt sorokban pedig csalódásának ad hangot: *„Sose fogok megbocsátani, megbántott a történetekkel, míg ott voltam, gondolja meg jól a dolgokat.”*⁴

A bélyeg alá írt üzenetek mellett Lőrinczi Dénes a hagyatékban fellelt episztolákra is ad néhány példát. Ezek a rövid, verses formában íródott üzenetek szerelmi levelező füzetekből, naptárakból származtak, melyekhez alkalmanként a kedvenc népdal vagy egy ismert költemény néhány sorát is hozzácsatolhatták:

*„Édes Emlék
Gondolatban téged látlak,*

2 Lőrinczi D.: i. m. 85. p.

3 Uo. 94. p.

4 Uo. 127. p.

*Szüntelenül nézlek.
Tudja az Ég, hogy majd mikor
Ölelhetlek téged.*⁵

Végül a naptári évhez kapcsolódó ünnepek szimbólumainak megjelenéséről, illetve a képeslapokban megfogalmazott jókívánságokról olvashatunk a könyvben. A szerző kifejti, hogy miként került be a köztudatba a húsvéti tojás és a nyúl, továbbá, hogy mi vezetett a karácsonyfák széleskörű elterjedéséhez. Ezt a részt is gazdag képanyag illusztrálja. Végül munkája utolsó részében a szerző az Annuskának küldött versek és nóták típusait veszi számba.

Lőrinczi Dénes könyve több okból is számot tarthat az olvasó figyelmére. A szerzőt idézve, „a hagyaték makrotörténeti nagysága abban mutatkozik meg, hogy egyaránt fontos és érdekes információkat hordoz a néprajz, az irodalom, a művészet és a (had)történet tudománya számára.”⁶ A munka ugyanakkor kommunikációtörténeti szempontból is számottevő, hiszen a levelező-, majd a képeslapok kialakulását és hazai elterjedését foglalja össze, másrészt egy olyan szeletét vizsgálja az első világháború történetének, melyet eddig kevesen vettek górcső alá. Demeter Annuska hagyatékának feldolgozása jó példája annak, hogy a körülöttünk lévő örökséget hogyan kezelhetjük, adhatjuk át az utókor számára. Végezetül meg kell említenünk a könyv grafikai kivitelezését is; Kolumbán Hanna munkájának köszönhetően egy gyönyörű, albumszerű kiadványt vehet kézbe az olvasó, amelynek minősége jelentősen hozzájárul a feldolgozott téma, illetve a tárgyalt időszak sajátos hangulatának közvetítéséhez.

5 Uo. 161. p.

6 Uo. 215. p.